

Summary

"THREE DECADES OF THE RADIO BROADCAST "SLOVENE LANDS IN SONGS AND WORDS"

Jasna Vidakovič

The author who is in charge of it presents the radio broadcast "Slovene Lands in Songs and Words" on its thirtieth anniversary, emphasising its role in recording, preserving and popularising Slovene traditional songs. Linked to it are the name of Zmaga Kumer and the conviction that Slovene traditional songs deserve to be presented over radio waves.

The celebration in Studio 14 of Radio Slovenia was an homage to the Slovene musical heritage; its popularity grows and so does the awareness that Slovenes have a cultural identity of their own, which has long been a distinctive part of the European whole. It is in this broadcast that we, together with collaborators from both, Radio Slovenia and the Institute of Ethnomusicology with the Scientific Research Centre of the Slovene Academy of Sciences and Arts, have been unveiling the differences and similarities with traditions of other European nations, educating the audience, especially the young, to accept and value folk music without any preconceived notions. All this has led to a greater appreciation of the traditional spirit and to the birth of new, modern Slovene folk and folk revival music. In the Tuesday's broadcast associates of Radio Slovenia uncover and present the musical heritage not only from thousands of localities in Slovenia proper, but also among Slovene minorities in Hungary, Austria and Italy, as well as among Slovene immigrant communities. They focus on it from many aspects: as a mosaic of characteristic musical elements, especially archaic, as a reflection of everyday and festive occasions, as a rich collection of musical instruments and as an ever changing part of culture which has adapted to the modern way of life in today's Slovenia. The broadcast combines and reflects two sides of life: The ethical and aesthetic one. In other words: It is true to both, the path of science and the path of art.

Jana Radovič

O SPOLNOSTI IN LJUBEZNI PRI ALEKSANDRI KOLLONTAJ - *LARGO ALL'EROS ALATO*¹**KRILATI EROS****ŽIVLJENJE IN DELO ALEKSANDRE KOLLONTAJ**

Aleksandra Kollontaj se je rodila leta 1872, njen oče je bil Rus, mati pa Finka. Pri 26 letih se je poročila, kmalu nato pa se je ločila. Ta dogodek je pustil globoko sled v njenem življenju. Leta 1898 je potovala po Švici, Angliji in Finski ter preučevala položaj delavskega razreda. To je bila tudi tema njene prve knjige, ki je izšla leta 1903. V teh letih je vzpostavila stike z revolucionarji, kot so Kautsky, Rosa Luxemburg, Plehanov. Leta 1903 se je vrnila v Rusijo in vstopila v socialdemokratsko stranko, že leta 1906 pa je ponovno potovala po Evropi. V Rusijo se je dokončno preselila leta 1915. Istega leta je vstopila v boljševiško stranko

Lenina in kmalu nato je dobila funkcijo ministrice za javno pomoč. Od leta 1920 je bila odgovorna za ženski sektor v partiji, in sicer za organizacijo delavk. Leta 1921 je uredila manifest *Delavska opozicija*. Njeno delovanje, posebno na področju ženskih pravic, je vzbujalo nezadovoljstvo vodilnih politikov. S pretvezo raznih diplomatskih nalog jo je Stalin poslal na Norveško, v Mehiko in na Švedsko, kjer je ostala vse do leta 1949. Umrta je v Moskvi leta 1952.

Med njenimi najpomembnejšimi deli lahko naštejemo: *Žizn' finljandskih rabočih* (Življenje finskih delavcev, 1903), *Socialnye osnovy ženskoga voprosa* (Družbene osnove vprašanja žensk, 1909), *Robotnica i mat'* (Delavka in mati, 1914), *Prostitucija i mery borby s nej* (Prostitucija in boj proti njej, 1921), *Sestry* (Sestre, 1927), *Vospominanija o Iliče* (Spomini na Iliča, 1959).

Veliko pa je bilo napisanega tudi o njej: *Six Months in Russia* (Šest mesecev v Rusiji, Louise Bryant 1918); *In Revo-*

¹ Aleksandra Kollontaj, *Largo all'Eros alato*. Libera Informazione editrice. Rim 1993. (Pričujoče besedilo je prirejen referat, ki ga je v študijskem letu 1996-97 avtorica predstavila pri predmetu Antropologija spola in spolnosti pri Božidarju Jezerniku.)

lution Lands (V deželab revolucije, Carl Lindhagan 1918); *Alexandra Kollontaj et la nouvelle morale* (Aleksandra Kollontaj in nova morala, Kendall E. Bailes 1965); *Marxismo et revolution sexuelle* (Marksizem in seksualna revolucija, Judith Stora-Sandor 1973); *Aleksandra Kollontaj e la rivoluzione sessuale* (Aleksandra Kollontaj in seksualna revolucija, Claudio Fracassi 1977).

KRILATI EROS (LARGO ALL'EROS ALATO)

Delo *Krilati Eros* je A. Kollontaj napisala leta 1920. To je bilo obdobje po oktobrski revoluciji, ko so skušali ustvariti nov družbeni red, ko so se razvijale živahne debate o zvezi med javnim in zasebnim in ko so skušali definirati položaj spolnosti v družbi in njene glavne značilnosti. Kollontajeva je pri tem zastopala mnenje, ki je bilo v nasprotju s prevladujočim: opozarjala je na položaj žensk v družbi, na pomen spolnega življenja in na bogastvo, ki ga lahko prinaša, poudarjala je predvsem vsebino zveze med spoloma, medtem ko je večina menila, da je vse, kar je v zvezi s spolno prakso, izraz pokvarjenosti in hinavske morale buržoazije. V novi družbi je nastal slogan, da mora biti spolni akt "kot da bi spil kozarec vode". Po njenem mnenju je bilo to nesprejemljivo. Spolnost in ljubezen sta v zgodovini vedno imeli pomembno vlogo v družbi, le da so ju v različnih obdobjih različno pojmovali. Kot izhodišče svoje analize vzame Kollontajeva ureditev odnosa med spoloma v novi družbi, in sicer v letih med oktorsko revolucijo in takoj po njej. Ljudje naj bi bili zaposleni z ustvarjanjem nove družbe kot najpomembnejšim poslom in zato naj bi se zanimanje za področje spolnosti zmanjšalo - problematiko spolnosti naj bi zreducirali le na biološki instinkt. Tega je bilo treba čimprej zadovoljiti, da ne bi oviral pomembnejših opravkov. Tovrstni spolni akt naj bi bil kratkotrajen in neutrujoč.

Težko bi verjeli temu opisu hladnih spolnih odnosov. To je sicer lahko veljajo za nekatere, gotovo pa ne za večino. Spolnost (ne glede na različna pojmovanja in razlaganja) si težko predstavljamo brez vseh emocij in občutkov, brez globljega pomena. Ne glede na to, kako se je to v resnici odvijalo v letih oktorske revolucije, se mi zdi pomembno, da se Kollontajeva sama ne strinja s to propagando in postavlja spolnost kot pomemben element družbe. V nadaljnji analizi upošteva takratno situacijo in poda svoje mnenje o tem, kaj naj bi bilo potrebno storiti za uresničitev komunistične družbe.

Kollontajeva meni, da je Sovjetska zveza v 20-tih letih vstopala v obdobje miru in nastajala naj bi prva skupna zavest ljudstva. Pot do popolne družbe naj bi bila po Kollontajevi še dolga: ljudstvo bo moralo razumeti ne le zakone, ki uravnavajo produkcijo, temveč tudi pravila, ki uravnavajo duhovni svet človeštva. Tedaj bo človek lahko dosegel najvišjo stopnjo, ne le na delovnem in vojaškem področju, temveč tudi na kulturnem. Po mnenju Kollontajeve je bila Sovjetska zveza v njenem času prav na tej poti: povečale so se duhovne in moralne zahteve, želja po znanju, nagnjenje do umetnosti in znanosti. Za Kollontajevo je spolnost povezana z duhovno sfero, zato se je povečalo tudi zanimanje za vprašanje spolnosti in ljubezni. Tega pa Kollontajeva ne razume kot znak dekadence, ampak kot znak propada buržoazne hipokrizije, ki je spolni nagon vklenila v meje zakona. Buržoazija je namreč govorila o ljubezni in poroki kot o zasebni, družinski zadevi, zavedala pa se je

Betsabea z Davidovim pismom. Rembrandt, 1654.

Iz zbirke 'I capolavori della pittura' (Vrhunska dela v slikarstvu). Nardini Editore (Firenze), De Agostini Mailing s.r.l. (Novara), 1993.

izredne socialne in psihološke moči tega področja, zato je uporabljala moralne norme za nadzor nad njo. Te moči so se v zgodovini seveda zavedale tudi druge družbe. Kot dokaz lahko vzamemo celo vrsto norm in različnih pravil, ki v različnih družbah uravnavajo, kdaj in kako sta spolnost in ljubezen dovoljeni, kdaj pa ju imajo za kaznivo dejanje (če ni v skladu z interesi skupnosti). Spolnost in poroka torej nikoli nista bili zasebna stvar.

V dokaz tem tezam predstavi Kollontajeva razvoj pojmovanja spolnosti skozi zgodovino. V različnih obdobjih so poiskali različne rešitve. Te so bile odvisne od ekonomskega sistema, na katerem je slonela družba. Kollontajeva meni, da so bile te rešitve le začasne in "enigma ljubezni" je ostala nerešena. (Kot napiše sama, je vprašanje spolnosti in ljubezni staro kot samo človeštvo.) Kot že omenjeno, bo "enigma" lahko rešila le komunistična družba. Glede zgodovinskega pregleda naj dodam, da njena analiza sloni na evolucionistični teoriji, tako da se z marsičem danes ne moremo več strinjati, vseeno pa nam poda pregled, kako se je spreminjalo pojmovanje in razumevanje spolnosti in ljubezni. Poleg tega je treba upoštevati tudi ideološko usmeritev avtorice, predvsem ko govori o buržoaziji. To namreč prikazuje kot popolnoma pokvarjeno, kot izvor vsega zla. Oglejmo si glavne točke njene analize.

Najprej se osredotoči na tako imenovano "primitivno" obdobje, za katerega naj bi bila značilna klanska družbena ureditev. V tej naj bi bila najvišja vrednota krvna vez, današnji pojem ljubezni pa naj ne bi imel pomena. Kollontajeva vidi v tem znak nizke razvojne stopnje družbe: morala se je utrditi vez med pripadniki skupnosti (na moralni in duhovni ravni). Utrjevanje te vezi naj bi potekalo le med moškimi, saj ženske niso imele nobenega pomena in vpliva v družbi.

V prvi vrsti moramo oporekati poenostavljanju primarne družbe kot elementarne in sploh posplošitvam, češ da so imele vse družbe enako izhodišče. Podobno napako je zagrešilo veliko kulturnih antropologov pri preučevanju t. i. primitivnih skupnosti: nanje so gledali z evolucionističnega zornega kota ali pa so kategorije in sisteme zahodne civilizacije preprosto prenašali na druge. To privede do poeno-

stavljenih ali pa popolnoma napačnih sklepov. Bolj pomemben se mi zdi poudarek Kollontajeva na povezavi med spolnostjo in družbo, ki se v teku časa spreminja.

V opisu sledi obdobje antike. V tem naj bi bilo "prijateljstvo med moškimi" nad "zvezo med spoloma". Ljubezen med moškimi so bolj upoštevali kot ljubezen med spoloma. Heteroseksualni odnos naj bi bil pomemben le za reprodukcijo in delno za fizični užitek; "dosmrtno zvestobo prijatelju" so imeli za pravo vrlino. Če se je kdo žrtvoval za prijatelja, je bilo to herojsko dejanje, ki so ga vsi občudovali; če pa bi kdo tvegala življenje za ljubljeno ženo, bi bilo to neumno dejanje, na katerega bi gledali z zaničevanjem. Dokaz večjega pomena homoseksualnega odnosa med moškimi so tudi dela pesnikov in dramatikov iz tistega časa: redko slavijo ljubezen med spoloma. Kot nasproten primer pa lahko vzamemo zgodbo trojanske vojne, po kateri je bila povod za vse nezgode ljubezen Parisa do lepe Helene. Heteroseksualne zveze med moškim in žensko lahko torej prinašajo le nesrečo za celo družbo. V homoseksualni zvezi vidi Kollontajeva pomen za utrditev vezi med pripadniki iste skupnosti (pri tem moramo tudi upoštevati, da ženska v antični družbi ni imela pomembne vloge). Vsekakor pa naj bi bile te zveze le privilegij visokega sloja državljanov. V sklepu opisa antike Kollontajeva poudari, da poroka in ljubezen niti v tem obdobju nista bili povezani. Lahko pa dodamo, da sta še dolgo ostali ločeni. Tudi poroka je institucija določene družbe, ki se v času in prostoru spreminja in je vsekakor podrejena interesom določenega sistema. Zato se ne smemo čuditi, da spolnost in ljubezen nista bili povezani s tem družbenim sistemom. To je pomemben dejavnik, ki ga v analizah ne smemo zanemarjati. Po tem kratkem oklepaju se vrnimo na zgodovinski pregled.

V fevdalnem obdobju so bili najpomembnejša stvar interesi rodu in v tej smeri so bile urejene dolžnosti pripadnikov. Poroka je bila tako tu podrejena interesom družine, čustva so bila popolnoma zanemarjena. Tudi za fevdalno miselnost sta bili ljubezen in poroka ločeni. Vendar se prav v tem obdobju, meni Kollontajeva, razvije občutek pomena ljubezni med spoloma (čeprav, moram dodati, ta ni bil povezan s spolnim aktom). To je videti kot protislovje. Fevdalna družba je izrabila psihološko moč ljubezni: ta namreč lahko privede človeka do dejanj, za katera bi bil sicer nesposoben. V tem obdobju so bile pomembne predvsem individualne vrline vojščakov (pogum, stoičnost, hrabrost...). Vsak vitez si je izbral "damo srca", za katero se je nato hrabro boril. Seveda je morala biti ta dama nedosegljiva (npr. žena drugega viteza z večjim družbenim statusom, včasih celo kraljica). Če bi zbral mlado (dosegljivo) dekle, bi s poroko ali samo s spolnim odnosom ljubezen (oz. zaveza) izgubila psihološko moč in izginil bi povod za hrabra dejanja.

Fevdalna družba je strogo ločevala med platonsko ljubeznijo in fizičnim aktom; ljubezen so imeli za moralno vrlino. Nekateri vitezi so si tako za svojo damo izbirali celo "Devico Marijo". Tako res ni bilo nevarnosti za pomešanje tega abstraktnega in "čistega čustva" z "grehom". Fevdalna ideologija je torej v ljubezni videla predvsem spodbudo za krepitev viteških vrednot. Platonsko ljubezen in oboževanje dame v mislih so enačili s čistim čustvom, čigar nasprotje je bil fizični akt. Noben pesnik ali glasbenik ni opeval čara spolnega akta.

Področje spola in spolnosti pa kaže tudi na protislovja te družbe: vitez, ki bi svojo ženo zaprl v samostan ali jo telesno kaznoval zaradi prevare, bi bil počaščen, če bi drugi vitez

izbral njegovo ženo za "damo srca". Vitez, ki je v svojih mislih platonsko oboževal svojo damo, je mirne duše posiljeval dekleta med bojnimi pohodi in zahteval najlepša kmečka dekleta za lastno zadovoljitev. Prav tako pa naj bi žene med možem odsotnostjo spolno občevale tudi s služabniki; kljub odnosu, ki so ga takrat imeli do nižjih slojev. Ljubezen je bila torej eno, poroka drugo, spolni akt pa čisto nekaj tretjega. Toda zaradi te stroge ločitve se je zgodilo, da so v spolnem aktu videli le zadovoljevanje fizičnih potreb, medtem ko se je le okoli platonske ljubezni razvil bogat svet čustev in pravil. K temu je pripomogla tudi cerkev, ki je preganjala razuzdanost in povečevala platonsko ljubezen. Kollontajeva meni, da so po 14. in 15. stoletju poroko in ljubezen začeli povezovati z nastajajočo buržoazno ideologijo. Z njo so zavrnil tudi ideal platonske ljubezni.

Izvor in razvoj te nove družbe se je razlikoval od fevdalne, kar je seveda vplivalo tudi na pojmovanje ljubezni, spolnosti in drugih socialnih dejavnikov. Sicer pa je tudi ta ekonomski sistem v povezavi z novo ideologijo uporabil psihološko in socialno moč ljubezni in spolnosti v svoje interese. V buržoazni družbi družina ni več slonela na imenu rodu, temveč na kapitalu, ki ga je sama pridobila. Njen cilj je bil vzdrževanje in akumulacija tega kapitala. Pri tem naj bi sodelovali vsi člani družine, kar pa je bilo mogoče le, če sta bila mož in žena tesneje povezana. S kapitalom je bilo treba pravilno ravnati, gospodinja, ki je morala biti prava sodelavka moža, je morala varčevati. Na temelju dela je bila povezana tudi obrtniška družina srednjega veka. Podobno je delo združevalo kmečke družine na podeželju. V vseh teh primerih so bila čustva postavljena na drugo mesto. Kollontajeva meni, da se je ideal ljubezni v zakonskem življenju uveljavil, ko se je družina iz produkcijske enote spremenila tudi v konzumno. Vsekakor pa je bilo v praksi to načelo povezanosti poroke z ljubeznijo večinoma kršeno.

Katera je bila pravzaprav razlika s prejšnjimi obdobji? Kollontajeva meni, da sta se poročenca v buržoazni družbi morala pretvarjati, da sta srečen in povezan par. Vsa prostost in sproščenost, ki ju je buržoazija kazala v zvezi s spolnostjo in ljubeznijo, sta bili navidezni, v resnici je ta čustva držala v strogih mejah s točno določenimi pravili. Poglejmo si nekatera. Spolni akt je bil dovoljen le v okviru poroke, zunaj nje so ga imeli za nemoralnega. Razlog vidi Kollontajeva v interesu obvladovanja kapitala - dedovali so lahko le zakonski otroci. Prav tako je bil ideal partnerja tisti, ki je imel iste interese oziroma tisti, ki je deloval le za akumulacijo kapitala v okviru družine. Seveda pa tako močnega čustva niso mogli držati znotraj strogih meja in tudi tukaj, kot v fevdalni dobi, so se kazale tudi druge poti. Dokaz so bili po mnenju Kollontajeva tudi romani, ki so jih pisali ob koncu 19. stoletja, v katerih večinoma opisujejo le strastne ljubezni in včasih celo prešuštvo. Po njenem mnenju naj bi bila vsa ta pokvarjenost razširjena tudi v resničnosti.

Pri tej trditvi je treba vsekakor upoštevati Kollontajino ideološko prepričanje: v buržoazni družbi vidi večinoma le slabe plati, ki pa jih zanemarija v svojem času. Prostitucija je bila objektivno gledano vedno prisotna, sicer v manjši ali večji meri, to pa je bilo odvisno od omejitev glede spolnosti, postavljenih v različnih obdobjih in v različnih družbah. Vsekakor pa se lahko strinjamo s Kollontajevo, da ta ideal spolnosti in ljubezni ni ustrezal realnosti ne nižjih ne višjih slojev. Pri tem bi se še malo pomudila, in sicer ob primerjavi z današnjo družbo.

Ideal ljubezni v zakonskem življenju je tudi danes še zelo živ. Kot primer lahko vzamemo povprečno družino v ZDA.

(Možnost opazovanja sem imela med svojim potovanjem po ZDA.) Najbolj pomemben je videz, ta mora biti neoporečen, in to začenši s hišo: bela hiša, pred njo travnik; ker cvetlice lahko ovenejo - raje "gojijo" plastične. To naštevaje bi lahko še in še nadaljevala. S tem oklepajem pa sem hotela poudariti predvsem njihovo skrb za dokazovanje srečnega zakonskega življenja. Prijatelje imajo, da se z njimi družijo, vabijo jih na večerje, z njimi pa se o družinskih problemih ne pogovarjajo. To bi bil pogled v intimen svet družine - zunanja nevarnost: videz bi bil pokvarjen! (In zato ima vsak svojega psihoanalitika...) Tako lahko vidimo, da določene značilnosti, ki jih opisuje Kollontajeva v buržoazni družini, lahko najdemo še danes.

V drugem delu *Krilatega Erosa* Kollontajeva določi mesto spolnosti in ljubezni v novi komunistični družbi. Po njenem mnenju namreč področje spolnosti in ljubezni ni stvar posameznika, temveč družbe. (Nekaj o tem je bilo povedanega že v uvodu.) Pri tem pa si Kollontajeva zastavlja različna vprašanja: Ali je sploh mogoče uskladiti interese posameznika s skupnimi? Kakšno vlogo bo spolnost imela v novi družbi? Kakšen bo nov ideal ljubezni? Preden podam njen odgovor na ta vprašanja, pa moram najprej povedati, kako si Kollontajeva predstavlja novo družbo, katere naj bi bile njene značilnosti in v čem naj bi se razlikovala od prejšnjih.

Komunistična družba bo po njenem mnenju slonela predvsem na solidarnosti, solidarnost pa so po njenem skupni interesi oziroma moralna in duhovna povezanost. Ta se bo lahko uresničila s sodelovanjem različnih družbenih dejavnikov, med katerimi bosta imeli spolnost in ljubezen pomembno vlogo (in ne bosta torej le "kozarec vode"). Z novo družbo bo izginil individualizem, izginila bo samota. V zgodovini so družbe izrabljale moč ljubezni za različne namene, proletarijat jo bo izrabil predvsem za vzpostavitev vzajemnosti v družbi. Ta visoka stopnja družbenega razvoja naj bi predvidela tudi visoko razvito pojmovanje ljubezni in spolnosti.

Marsikdo se bo lahko nasmehnil trditvam o "najvišji družbi" ali pa se ne bo strinjal z evolucionističnim pogledom. Upoštevati pa moramo, da je Kollontajeva svoje delo pisala v dvajsetih letih. Kar se mi zdi tu pomembno, je, da Kollontajeva upošteva spolnost kot pomemben družbeni dejavnik. Pomislimo, da so antropološke raziskave (skoraj) popolnoma zanemarjale ta vidik. Preden pa preidemo na

njeno vizijo spolnosti in ljubezni v novi družbi, moram pojasniti, kaj Kollontajeva pojmuje pod termini spol, spolnost in ljubezen.

Ljubezen, meni Kollontajeva, je kompleksno čustvo, ki posameznike združuje; fizični akt je le ena izmed komponent tega kompleksnega čustva. V različnih obdobjih so ljubezen bogatile različne duhovne in moralne vrednote. Ljubezen naj bi bila sestavljena tako iz strasti, prijateljstva, nežnosti, občutka skupnosti, občudovanja, spoštljivosti kot iz drugih občutkov ter čustev. Včasih naj bi se te vrednote oddaljile od bioloških temeljev in prišle z njimi celo v protislovje. (O tem protislovju bom pisala, ko bom opisala pogled Aleksandre Kollontaj na razmerje med ljubeznijo med spoloma in državljskimi dolžnostmi). To čustvo pa je mogoče tudi ločiti od biološkega temelja. V tem primeru govori Kollontajeva o neosebni ljubezni do skupnosti, o duhovni ljubezni za ideal. To bi bila po njenem mnenju najvišja stopnja ljubezni.

Zaradi te kompleksnosti je ljubezen postala priljubljena tema umetnikov. Tema "ljubezni med dvema" ali "ljubezenskega trikotnika" je zanimala in razburjala pisatelje različnih narodnosti. V šestdesetih letih 19. stoletja je A. Herzen v romanu *Čigava krivda?* skušal razumeti to mnogovrstnost čustva. Podobno Černiševski v delu *Kaj narediti?* Tej problematiki so se posvetili tudi skandinavski pisatelji (Ibsen, Bjornson, Heidenstam), francoski avtorji itd. To je bila tudi priljubljena tema romantikov. Byron, Goethe, George Sand so skušali razrešiti to vprašanje skozi lastno izkušnjo. Po mnenju Kollontajeve je malokdo razrešil "enigmo ljubezni", ker je večina iskala odgovor v mejah buržoazne ideologije, kjer pa ga gotovo ni mogla dobiti. (Ta družba namreč zapira spolnost v okvire zakona.) Menim, da je potrebno dodatno pojasniti glede pojmov "ljubezen med dvema" in "ljubezenski trikotnik". Tu ne gre za fizično ljubezen, temveč predvsem za duhovno, čustveno razdvojenost. Vzemimo primer: moški občuti do neke ženske nežnost, navezanost, sočutje (torej vse bogastvo čustev in občutkov, povezanih s spolnim aktom); z drugo žensko ima skupna zanimanja, skupne težnje, vendar pa občutita tudi fizično privlačnost. (To Kollontajeva razlaga kot sočasni občutek različnih manifestacij ljubezni, ki naj bi bile krive za notranje konflikte.) Za katero žensko bi se moški torej moral odločiti? Je izbira sploh nujna? Zakaj bi se moral odločati, če doseže popolnost jaza le z obema zvezama? Prepoved tovrstnih odnosov naj bi dala predvsem buržoazna ideologija in pri tem naj bi imela pomembno mesto ideja o lastnini: tudi v ljubezni je partner postavljen kot last drugega. (Kollontajeva poudarja, da primer lahko obrnemo tudi na eno žensko, zaljubljeno v dva moška.)

Prav zaradi te mnogovrstnosti v oblikah in pomenu Kollontajeva meni, da sta izraza *ljubezen* in *spolnost* preveč splošna, netočna. To zmedo opaža tudi v vsakdanji uporabi izraza, predvsem pri preprostih ljudeh. Spolnost si sploh predstavljajo z modelom, ki ga ponuja družba (na nezavednem nivoju), in povezano še z določenimi vrednotami. Zato si Kollontajeva izbere popolnoma različna izraza: *krilati Eros*, pod katerim pojmuje spolni akt z vsem bogastvom duhovnega sveta, in *ne-krilati Eros*, kjer je fizični akt samemu sebi namen. Oba Erosa slonita na fizičnem aktu, toda pri krilatem Erosu se razvije duhovnost ljudi (nežnost, občutljivost, sočutje do bližnjega itd.) oziroma prav tista duhovnost, ki je cilj nastajajoče družbe. Pri tej razlagi poda Kollontajeva tudi svoj pogled na izvor perversij. Z njeno razlago izvora le-te bi se težko strinjali, vendar jo bom po-

Pomlad. Botticelli, cca. 1485.

Iz zbirke 'I capolavori della pittura (Vrhunska dela v slikarstvu). Nardini Editore (Firenze), De Agostini Mailing s.r.l. (Novara), 1993.

dala za boljše razumevanje njenih vidikov in za boljše razumevanje obdobja, v katerem je delovala.

V različnih zgodovinskih obdobjih so prevladovala različna pojmovanja ljubezni in vsak razred si je uredil moralne vrednote glede na svoje interese. (Tako je npr. buržoazija cenila zakonsko življenje kot vrednoto.) Izhajajoč iz fiziološkega instinkta in potrebe po reprodukciji je ljubezen v teku tisočletij, v povezavi z družbenim razvojem, postala vedno bolj kompleksno čustvo in je pridobivala socialne in psihološke pomene. V tem razvoju pa se je seksualni instinkt tudi deformiral. Zaradi družbeno-ekonomskih dejavnikov je naraven akt postal "nezdrava pohotnost", spolni akt je postal samemu sebi namen, z glavnim ciljem pridobivanja užitka. Tako naj bi, na primer, moški občeval z žensko ne zaradi njene privlačnosti, ampak le zaradi zadovoljitve svojega libida. Na tej podlagi naj bi se razvile razne perversije in na tem naj bi slonela tudi prostitucija.

V nekaterih pogledih se s Kollontajevo lahko strinjamo. Tudi po Freudovi teoriji libida naj bi imeli zunanji dejavniki pomemben delež pri nastanku nevroz in perversij (družbene omejitve naj bi tako imele včasih povsem nasproten učinek od zaželenega). Kljub vsemu pa se mi zdi, da Aleksandra Kollontaj ta vidik spolnosti obravnava preveč površno. Izvor perversij je poenostavila. Zdi se, da je to produkt preteklih družb in da že v njenem času tega med delavskim slojem ni bilo več. Pri tem lahko očitamo Kollontajevi, da ne analizira realnega položaja delavk v tovarni, saj iz drugih virov lahko izvemo o primerih posilstev in splavov. To je tudi v protislovju z njenim glavnim namenom realnega družbenega preobrata.

Vrnimo se h Kollontajini razlagi nove družbe in položaja *Krilatega Erosa* v njej. Kot smo videli, ima spolnost v družbi pomembno vlogo, predvsem pri ustvarjanju duhovnega dela (povečuje ljubezen med tovariši, solidarnost proletariata). Prav zaradi priznavanja pomena tega čustva nova družba ne bo razvila hinavske morale, kot jo je buržoazna. Področje spolnosti bo povsem naravno vključeno med dejavnosti proletariata poleg drugih dolžnosti in pravic. V novi družbi ne bo pomembno, če je ljubezen uradna, dolgotrajna ipd. Ideologija proletariata ljubezni in spolnosti ne postavlja meje. V čem pa bi se ta prosta spolnost razlikovala od drugih neinstitucionaliziranih oblik spolnosti ter od poligamije in poliandrije? Kollontajeva meni, da gre pri mnogoženstvu in mnogomoštvu zgolj za fizični akt, za zadostitev spolnih nagonov, pri čemer čustva niso vpletena. Prav zaradi tega naj bi bile s temi oblikami spolnosti povezane različne bolezni, zgodnje staranje ipd. Poleg vsega naj bi še izčrpale telo in opustošile dušo (in s tem zmanjšale delovno energijo človeka). Na teh oblikah spolnosti naj bi slonele neenakosti med spoloma. Zato bo nova družba tudi preganjala vse oblike spolnosti, v katere niso vpletena čustva.

Pri tem moram odpreti še en oklepaj. Menim, da bi danes večina ljudi težko razumela misli Kollontajeve glede delitve spolnosti in višjih oblik ljubezni ter predvsem glede te mnogovrstnosti, za katere zadovoljitev oz. izpolnitev bi bila dovoljena tudi zveza treh partnerjev. Brez dvoma lahko verjamemo, da je v dvajsetih letih taka misel vzbudila neso-glasja in ogorčenja. Poudarila pa bi tudi poglede Kollontajeve na mnogoženstvo in mnogomoštvo, ki ju pravzaprav enači s perversijami. Ti obliki spolnosti ne spadata v njeno kulturo in sta ji tuji. Sploh se ne potru-di za globljo analizo in tudi tu, kot pri perversijah, temo obdela preveč površno.

Vrnimo se h Kollontajinemu delu. Naj povzamem njene glavne misli: novi ideal ljubezni bo slonel na priznavanju

pravic, medsebojni podpori, medsebojnem spoštovanju itd. Za vse to pa je nujna drugačna družba, z novimi vrednotami, in ta družba bo prav komunistična. Vse oblike neenakosti bodo izginile, z njimi pa bo izginila tudi neenakost med spoloma, vse oblike odvisnosti ženske... *Eros* torej ne bo več omejeval ljudi, temveč bo krojil njihovo srečo. Kakšen točno naj bi bil ta *Eros*, Kollontajeva sama priznava, da si ne predstavlja. Vsekakor bo nekaj popolnoma različnega od takratnega. Ta ljubezen je oddaljevala par od skupnosti, zasedla vse njune misli in interese. Novi *Eros* pa bo še bolj povezoval skupnost, povezoval bo različne vidike življenja, kreativnosti, odnosov med ljudmi itd. Proletariat bo priznal vso psihološko in socialno moč spolnosti in ljubezni. Vsekakor poudarja, da bodo, naj ima *Eros* še tako pomembno vlogo v družbi, za celotno spremembo morali sodelovati vsi družbeni dejavniki. In pri tem poudari še to, da bo ljubezen med tovariši vedno dominantna nad ljubeznijo para, ker v njej prevladuje duhovna komponenta, ki je nad fizično. *Eros* bo torej podrejen interesom družbe. Kollontajeva si zastavlja vprašanje, ali bo to njegova "nova ječa". Pri odgovoru ni dvoma: te bodo meje *Erosa*, kot ga pojmuje buržoazna družba. Kollontajeva znova poudari, da se pojmovanje spolnosti in ljubezni spreminja glede na ekonomske in kulturne spremembe. Ker ne bo več egoističnih zahtev, se bodo lahko razvili drugačni vidiki ljubezni: okrepitev medsebojnega spoštovanja in razumevanja ter potreba po izražanju ljubezni ne le s poljubi in ljubkovanjem ipd., temveč se bo nova ljubezen izražala s skupno voljo in skupnim delom.

Kollontajeva sklene, da je obdobje, v katerem živi, tranzicijsko. V njem prevladujejo različna čustva ljubezni in solidarnosti. Za uveljavitev nove morale (in torej novega pojmovanja spolnosti) je potrebnega še veliko dela, predvsem glede enakosti med partnerjema, glede priznavanja medsebojnih pravic (partner ne more biti last) in glede sposobnosti razumevanja partnerja in njegovih potreb. Najprej ga treba spremeniti odnose med moškim in žensko in šele nato se bodo lahko spremenili tudi odnosi na družbeni ravni.

ODMEVI NJENEGA DELA

V zadnjem delu svojega besedila bi se osredotočila še na odmeve, ki so jih dela Aleksandre Kollontaj imela v takratni Sovjetski zvezi. Njena dela so spodbudila polemike in javne napade. Veliko njenih del niso več objavili in so dolgo ostala neznana (kot primer teh je v dodatku knjige članek Igorja Lina, usmerjen prav proti *Krilatemu Erosu*). Najprej bom povzela njegov članek oz. kritike, naperjene proti Kollontajevi, potem pa tudi stične točke z njenimi pogledi.

Tudi Lin vidi dvajseta leta kot tranzicijsko obdobje in, tako kot Kollontajeva, zagovarja nujnost javnega razpravljanja na temo spolnosti. Kot protiprimer postavi tudi lažno moralo buržoazije. Njegova glavna kritika pa je, da Kollontajeva popolnoma zanemara realnost, govori o nekih *krilatih bogovih*, nerazumljivih preprostim ljudem. Lin piše, da se *Eros* v vsakdanjosti imenuje ljubezen in da se mladina ne sprašuje o duhovnih in moralnih razvojnih pojma, temveč postavlja konkretna vprašanja glede spola in spolnosti. Na ta vprašanja je treba po njegovem mnenju prav tako odgovoriti konkretno. Kot primer navaja predavanja o spolnosti, ki so jih organizirali sindikati. Dalje trdi, da bi Kollontajeva morala predvsem analizirati in opisati sedanost in ne filo-

zofirati o prihodnosti. Lin meni, da se Kollontajeva ni spustila v realni svet, ker mladina sploh ne razmišlja tako, kot bi si ona želela. Lin meni, da spolnost nima tako pomembnega položaja v družbi, da gre zgolj za naravni akt, tako kot pri vseh živih bitjih. V nadaljevanju Lin analizira svojo družbo, pri kateri strogo loči med dvema svetovoma: na eni strani je buržoazija, na drugi proletarijat. Prvi naj bi bil seveda pokvarjen in umirajoč, drugi pa zdrav in v razvoju. Kot primer tega nasprotja poda Lin opis zaljubljenega para v buržoaziji in v delavskem razredu.

Začne z opisom buržoaznega. Ona in on presedita dan na univerzi ali v uradu: ves dan vzdihujeta in pišeta na listke "sladke stavke", dokler zvečer končno ne prideta na zmehek. Pogovori so prazni, v znak ljubezni si data le poljub, ker je to največ, kar jima njuna vzgoja dovoljuje: buržoazna družba dovoljuje spolno občevanje le v okviru zakona. Do sklenitve le-tega pa mora priti v cerkvi. Sledil ji bo ideal lepe bele hiše, z lepimi belimi zavesami, s kanarčki itd. Ona pa se bo kazala kot zgledna žena in sposobna gospodinja. Toda Lin opozarja, da imajo fantje pri 18. ali 20. letu starosti drugačne fiziološke zahteve, zato si zadovoljitev fizičnih nagonov poiščejo drugje, npr. pri prostitutkah. Pri teh se naležejo različnih boleznih, katerih posledice nosijo celo življenje. Toda to za buržoazno družbo ni pomembno, ker skrbi le na zunanji lepi in čisti videz. Nato kot nasprotje opiše mladino delavskega sloja. Zaročenci tu hodijo na ples, na zabavo in verjetno imajo po tem tudi spolne odnose. Lin poudari, da v tem primeru oba pripadata istemu družbenemu sloju in da se za probleme *krilatega Erosa* ne zanimata, ker so njuna čustva veliko bolj preprosta. Proletarsko mladino opiše kot preprosto in zdravo: fant da pol zaslužka družini, polovico obdrži za svoje potrebe, kupi darilo punc, jo pelje v kino ali na zabavo. Med parom vlada ljubezen in spoštovanje in fantu delavskega sloja ni potrebno iskati spolnega užitka pri prostitutkah. Prav tako delavec, ko gre ven, ne bo tekal za mladimi dekleti, ker povabi s seboj svojo ženo.

Primeri lahko upoštevamo kot ekstremna, toda v prvem delu prikaza sem omenila povprečno ameriško družino in njeno idealno podobo življenja. Od zgoraj navedenih stereotipov niti ni tako oddaljena. Vendar me v tem članku bolj zanima Linovo pojmovanje spolnosti in ljubezni kot dopolnitev Kollontajinemu delu (za njegovo boljše razumevanje).

V zadnjem delu članka opiše Lin nove ljubezenske zveze med mladimi proletarci in poletarkami ter poudarja, da so

te tovariškega značaja. Hvali dekleta, češ da se vedejo tako, da ne vzbujajo pozornosti in na ta način vzpostavljajo s fanti prave tovariške odnose. Vseeno pa pride tudi do spolnih aktov, na da bi se pri tem kdo zgražal. Podnevi pač mislijo na delo in zvečer na zabavo. Lin da tudi primere znancev, ki brez problemov usklajujejo svoje politično delovanje z družino (medtem ko je Kollontajeva tu govorila o protislovju in dominaciji različnih komponent *Erosa*). Lin poudarja, da so spolni odnosi nekaj naravnega, da potekajo brez pretiranih odmevov in obenem ne smejo odvzeti preveč časa delu ali političnemu delovanju. S to podobo zdrave proletarske mladine pa je v protislovju opis velikega števila splavov pri mladih delavkah v tovarnah, ki je sicer naperjen kot kritika Kollontajinemu filozofiranju. Slednje omenjam le kot dopolnilo prikaza pojmovanja spolnosti. Tako se tudi pri Linu nisem zaustavila na raznih protislovjih, ampak sem bolj upoštevala njegovo pojmovanje spolnosti - kako se njegovo pojmovanje sklada s Kollontajinim in kako s takratnimi časi. Zanimiv je njegov pogled na naravnost spolnosti, saj je okoli tega še danes veliko tabujev. Kar pa zadeva njegove kritike Kollontajeve, menim, da je šlo tu zgolj za različna zorna kota na isto področje. Vsaki problematiki, tudi področju spolnosti, se lahko približamo s konkretnim ali z bolj ali manj filozofskim pristopom.

V sklepu še beseda o Kollontajinem delu *Krilati Eros*. Kljub vsem pomanjkljivostim in ideološki obarvanosti nam Kollontajeva prikaže področje spolnosti v zanimivi luči. Zanimiva je njena vizija bodoče spolnosti in ljubezni, nad katero bi se še danes večina zgražala. Nisem si postavljala vprašanja, ali je ta oblika spolnosti sploh možna. Antropologija spola in spolnosti je v zadnjih letih raziskovala družbe, pri katerih je bilo pojmovanje spolnosti popolnoma različno od našega. Prav tako so raziskave pokazale, kako se pojmovanje tega področja spreminja tudi v različnih zgodovinskih obdobjih. Kljub nekaterim netočnostim lahko to razberemo tudi iz zgodovinskega pregleda Kollontajeve. Pomembno se mi zdi, da se zavedamo, da se pojmovanje spolnosti spreminja v naši sami družbi. To je med glavnimi nauki te knjige. Dobimo pa tudi zanimive podatke o Sovjetski zvezi v dvajsetih letih, predvsem glede tega, kako se na problematiko spolnosti odziva družba, ki se hoče razlikovati od prejšnje. Branje te knjige je izredno zanimivo, vendar menim, da bi bralec, ki bi hotel sprejemati ali odklanjati določene poglede, potreboval vsaj nekaj poznavanja antropologije spola in spolnosti.

Mateja Habinc

“KAJ OSTANE NA BRUCKI, KO SE SLEČE? STARA BAJTA!” (Brucovanje posavskih študentov po vzoru s sredine 60-ih let)

Veterani *Kluba posavskih študentov* in *Gimnazija Brežice* so marca letos v Termah Čatež po vzoru prireditve, ki jih je prirejal Klub posavskih študentov, izmenjujoč se v Brežicah, Krškem ali Sevnici v 60-ih in še na začetku 70-ih let, organizirali akademski ples z brucovanjem, katerega izkupiček je namenjen *šolskemu skladu Gimnazije Brežice*.

Pobudniki prireditve pa si tudi želijo, da bi tovrstna družabnost z brucovanjem, s katerim bi študentje iz Posavja po nekdanji proceduri v svoje vrste sprejemali vsakokratne bivše dijake, ponovno postala tradicionalna.

Brucovanje je potekalo po vzorcu iz leta 1964, ko je bil - po besedah Silve Klemenčiča, večletnega organizatorja spre-